

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK TILI VA
ADABIYOTI UNIVERSITETI**

TARJIMA NAZARIYASI VA AMALIYOTI FAKULTETI

TARJIMA NAZARIYASI VA AMALIYOTI KAFEDRASI

TIL VA MADANIYAT FANI

O‘QITUVCHI SILLABUSI

Tuzuvchi: Aziza Aripova, Ph.D., f.f.n., dotsent

Fan/modul kodi	O‘quv yili 2020-2021	Semestr 1 (кузги)	ECTS - Kreditlar 3		
1 semestr - Kredit 3	Ta’lim tili O‘zbek		Haftadagi dars soatlari 2		
Fan darajasi Yuqori darajadagi fan - 200	Fan/modul turi Tanlov		Modul rahbari Aziza Aripova, Ph.D., f.f.n., dotsent. mumtozim@mail.ru		
Universitet kampusi 2-blok	Hafta kunlari		Vaqti Kunning birinchi yarmida		
	Fanning nomi		Mustaqil ta’lim (soat)	Jami yuklama (soat)	
	<i>Til va madaniyat</i>		<i>1-semestr</i> 60	<i>1-semestr</i> 30	<i>1-semestr</i> 90
1-semestr	Modul 1 Ma’ruza		30	15	45
	Modul 2 Amaliy mashg‘ulot		30	15	45
	JAMI		60	30	90

Fanning tavsifi

Bugungi kunda tilni o‘qitish paradigmasi, shuningdek tarjima tushunchasi madaniyatni shakllantiruvchi kontsepsiyaga asoslanadi, unga ko‘ra til madaniy qadriyatlar tizimining aksi sifatida qaraladi va uning assimilyatsiyasi madaniy savodxonlikni shakllantirish bilan birga amalga oshirilishi kerak. Shu munosabat bilan, til va madaniyatni o‘rganish ijtimoiy-madaniy doirada, mazmun va mohiyatni belgilovchi tarkibiy qism sifatida tarjimon-tilshunoslar uchun o‘quv dasturlariga kiritilgan. Bu holatda, tilni o‘qitishda: 1) madaniyatlararo farqlarning etnopsixologik tomonining mavjudligini hisobga olinishi; 2) dunyoni lingvistik aks ettirishning milliy o‘ziga xosligi (barcha til darajalarida); 3) til birliklarining milliy madaniyat tushunchalari va maqsadli tilning kontseptual sohasining umumiy xususiyatlariga nisbati inobatga olinadi. Tarjima faoliyatini xarakterlashda bir tildan boshqasiga tarjima qilish jarayonida milliy madaniyatlarning mavjudligi va o‘zaro ta’sirini hisobga olish muhim ahamiyatga ega. Shu

munosabat bilan, "Til va madaniyat" o'quv fanining tarjimon-tilshunoslarning kelgusida kasbiy faoliyati uchun zarur bo'lgan fan sifatida juda muhimligini ta'kidlash kerak.

Fan mohiyati

"Til va madaniyat" fanini o'qitishdan maqsad tarjimonga qo'yilgan talabalar orasida "til va madaniyatning o'zaro munosabatlari va ta'siri" muammolari haqidagi tushunchani shakllantirish. Taklif etilayotgan kurs til va madaniyat jihatlarining o'zaro ta'sirini o'rganishga yo'naltirilgan, shuningdek filolog-tarjimonni, tilni o'rganayotganda, kognitiv va ijodiy qobiliyatlarni faollashtiradigan integratsiyalashgan o'quv kurslarini ishlab chiqishga qodir o'qituvchi-filologni shakllantirish vazifasiga javob beradi. Milliy tarix va madaniyat kontekstida, shuningdek, chet elga ta'limiga nisbatan darsning asosiy mazmuni - tilni madaniyat faktlari bilan, shu jumladan, madaniyatlararo aloqalar bilan uzviy bog'liq holda o'rganish.

Fan natijasi

Fanni o'zlashtirish natijasida quyidagi kompetensiyalar shakllanadi:

- tafakkur madaniyati; ma'lumotlarni qabul qilish, tahlil qilish, umumlashtirish, maqsadni belgilash va unga erishish yo'llarini tanlash qobiliyati;
- kasbiy faoliyatda ijtimoiy va gumanitar fanlarning asosiy qoidalari va usullaridan foydalanish qobiliyati; ijtimoiy ahamiyatga ega muammolar va jarayonlarni tahlil qilish qobiliyati;
- asosiy o'rganilayotgan til (tillar) va adabiyot (manba), matnni filologik tahlil qilish va talqin qilish, tarixni tushunish, filologiyaning hozirgi holati va rivojlanish istiqbollari sohasidagi asosiy qoidalar va tushunchalar to'g'risidagi bilimlarni namoyish etish qobiliyati;
- an'anaviy uslublar va zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalangan holda lingvistik va adabiy dalillarni to'plash va tahlil qilish bo'yicha asosiy ko'nikmalarga ega bo'lish;
- asosiy o'rganilayotgan til (tillar) va adabiyot (manba), filologik tahlil va matnni sharhlash sohasida nazariya va olingan bilimlarni o'z ilmiy faoliyatlarida qo'llash;
- ilmiy rahbarlikda, mavjud bo'lgan usullarga asoslangan, filologik bilimlarning aniq tor doirasidagi ilmiy tadqiqotlar olib borish, asosli xulosalar chiqarish;

Baholash mezonlari

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2018-yil 9-avgustdagi 19-2018-sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan, O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligidan 2018-yil 26-sentabrdagi 3069-son bilan ro'yxatdan o'tkazilgan "Oliy ta'lim muassasalarida talabalar bilimni nazorat qilish va baholash tizimi to'g'risidagi" nizomga muvofiq ishlab chiqildi. Baholash ON, YaN dan iborat.

A. Baholash

1) Oraliq nazorat – 40 %, o'z ichiga:

- Seminarlarda faol ishtiroki – 5%;
- O'quv-mashg'ulot (topshiriqlarni bajarishi) – 5%;
- Case study imtihoni (yakka yoki guruhda ishlash, taqdimot, tahliliy maqola) – 30%;

2) yakuniy nazorat (test asosida javob berish) – 60%.

B. Baholash

Baholash usullari	Og'zaki so'rov, taqdimotlar, yozma topshiriqlar
Fan bo'yicha talabalar bilimni nazorat qilish va baholash	Nazorat shakllari Baholash turlari fan xususiyatidan kelib chiqqan holda so'rovlar, og'zaki savol-javob, yozma ish, taqdimotlar ko'rinishida o'tkazilishi mumkin.

	<p>Mustaqil fikrlash va tanqidiy mulohazani o'zida ifodalagan mukammal ish bajarilishi ko'zda tutiladi. Qo'yilgan masalalar talaba tomonidan tegishli metodologiya, uslub va ma'lumot manbalaridan foydalangan holda, ishonchli dalillar asosida ochib berilishiga qaratiladi. Mulohazalarni yetarli darajada rivojlantirish, analitik fikr yuritishga o'rgatiladi.</p>
<p>5 (A)</p> <p>100-86</p>	<p>Ish yetarli darajada mustaqil va tanqidiy fikr-mulohazalarni, analiz va sintez qilish qobiliyatini, mantiqiy izchillikni, qator manbalardan foydalanilib keng mushohada yuritishni hamda mavzuni mukammal tushunishni namoyon etadi. Shuningdek, ish juda yaxshi tadqiq qilinib, javobda asosli mulohazalar bildirilgan bo'ladi. Ushbu ish original va talqin mohirona olib borilganligi, tadqiqot tanqidiy tahlil va tanqidiy baholash orqali zarur tadqiqot metodologiyasi, uslublari va manbalaridan foydalanilgan holda yondashilganligi bilan ajralib turadi. Ish yuqori ta'lim standartlari asosida yozilgan bo'lib, biroq tahrir qilish orqali mukammal darajaga yetkazilishi mumkin.</p>
<p>4 (B)</p> <p>85-71</p>	<p>Ish mavzuning aniq anglanganligi va tadqiqot sohasidagi munozaralarda tanqidiy ishtirok etish imkoniyatini ifoda etib, malakali va metodologik xususiyatga ega. Tadqiqot masalalari aniq ko'rsatib o'tilgan va javob berilgan. Asosiy mulohazalar aniq, misollar hamda asoslar o'rinli qo'llanilgan. Ish "A" darajadagi ishlarga qaraganda pastroq sifatda va unchalik original emas. Ishda fikrlar yaxshi tartibda keltirilgan, bayon aniq hamda mantiqan izchil, kirish va xulosa qismlari ravon ifodalangan. Manbalardan yuqori darajadagi ishlardek tizimli yondashilmagan bo'lsa-da, o'rinli qo'llanilgan. Ish "A" darajadagi ishlar kabi izchil bo'lmasa-da, tahliliy qobiliyatni namoyon etadi. Ushbu ish yaxshi ta'lim standartlarini o'zida ifodalagan holda jiddiy grammatik va sintaktik xatolardan holi ravishda yozilgan.</p>
<p>3 (C)</p> <p>70-56</p>	<p>Ishda ishonchli talqin va asoslar keltirishda xatolarga yo'l qo'yilgan. Savolga qisman javob berilgan. Ish asosan bayoniy tarzda (tahlildan holi) ifodalangan. Mantiqiy bog'lash yetarli darajada emas. Ba'zi xulosalar xato keltirilgan. Ushbu darajadagi ishlar muammo mavzusini bazaviy anglashni va bilimni qo'llash bo'yicha ma'lum ko'nikmalarni namoyon etadi. Manbalar ko'rsatilmagan yoki to'g'ri ko'rsatilmagan yoxud yetarli darajada ko'rsatilmagan. Ushbu ish qoniqarli talablar asosida, biroq bir qancha grammatik va sintaktik xatolarga yo'l qo'yilgan holda yozilgan.</p>

2 (D) 55-49	Talabga javob bermaydi (nazoratdan o'tmagan). Ishning katta qismida mavzudan chetga chiqilgan, markaziy fikr mavjud emas, manbalar va havolalardan noizchil yoki yetarli darajada foydalanilmagan hamda grammatik va sintaktik xatolarga takror-takror yo'l qo'yilgan. Mulohazalarni bazo'r fahmlash mumkin, juda yomon tartib berilgan, fikrlarni anglab olish mushkul yoki anglashning imkoni yo'q. Ish mavjud g'oyalarni tanqidiy fikrlashsiz takrorlaydi. Ish ko'plab isbotlanmagan qarashlar va bayonotlarni o'z ichiga olib, dalillar keltirilmagan yoki asossiz va cheklangan.
0 (F)	Plagiat. Savolga umuman javob berilmagan. Unga aloqador bo'lmagan ma'lumotlar keltirilgan. Talaba ish haqida tasavvurga ega emas va materiallardan foydalana olish bo'yicha bazaviy bilimlarni ko'rsata olmagan. Shu bilan birga ish plagiat bilan yozilgan.

Ta'lim berish va o'qitish metodlari

- interfaol o'quv texnologiyalaridan foydalanish (daydjest, keys-stadi, kichik guruhlarda ishlash; deklamatsiya, konferensiyalar, taqdimotlar);
- simulyatsiya (intervyu, reportaj, insho);
- power point taqdimotlaridan foydalanish;
- reytinglar va kumulyativ boshqaruv tizimidan foydalanish.

Kalit so'zlari

madaniyat, til, madaniyatning tarkibiy qismlari, madaniy model, madaniyatning funksiyalari, lingvistik ong, dunyoning lingvistik manzarasi, dunyoning madaniy manzarasi, madaniy bog'liqlik, tarjima madaniyati.

Ma'ruza va amaliy mashg'ulotlar

№	Mavzular	soat
1.	Til va madaniyat tushunchasi, uning vazifalari. Mavzuning metodologik asoslari va fan sifatidagi maqomi.	2/2
2.	Til va nutq. Nutq madaniyati tushunchasi. Mavzuni o'rganish vositalari. Funktsional uslublar haqida tushuncha.	2/2
3.	Tilning dunyo miqyosidagi o'rni. Zamonaviy tilning stilistik qatlami.	2/2
4.	Adabiy tilning orfoepik va grammatik normalari. Adabiy tilning leksik normalari.	2/2
5.	Tarjimonning nutq aloqasi madaniyati. Inson milliy mentalitet va tilning tashuvchisi sifatida.	2/2
6.	Muloqotning milliy va madaniy xususiyatlari. Madaniy jihatda til darajalari.	2/2
7.	Nutqning o'zaro ta'siri. Tilshunoslikda shaxs fenomeni, uning madaniy namoyon bo'lishi va shakllanish darajasi.	2/2
8.	Madaniyatning kommunikativ modellari: kommunikativ xatti-harakatlar, nutq. Dialogik rasmiy muloqot.	2/2

9.	Monologik rasmiy muloqot: omma oldidagi nutq. Tarjimon-filologning yozma rasmiy nutqi.	2/2
10.	Til birliklari tarkibidagi madaniy qism: frazeologiya. Til birliklari tarkibida madaniy qism: soʻz darajasi.	2/2
11.	Matn va madaniyatlararo aloqa. Nutq munosabatlarining ijtimoiy-madaniy stereotiplari.	2/2
12.	Madaniyatlararo muloqot muammosi. Muloqotning tuzilishi.	2/2
13.	Madaniy savodxonlik nazariyasi. Til va madaniyat ekologiyasi.	2/2
14.	Madaniyat, madaniyatlararo aloqa, tarjima. Madaniyatni til va matnda aks ettirish.	2/2
15.	Matnda millatning moddiy va maʼnaviy madaniyatini aks ettirish. Tarjimada nutq madaniyatini namoyish qilish texnologiyasi.	2/2
	Jami:	30/30

Fan boʻyicha savollar toʻplami

1. Madaniyat, til va tarjima matni.
2. Madaniyat tizim sifatida.
3. Madaniyat va badiiy asarlar tilining ishora tizimi.
4. Ilmiy til tizimi haqida. Ilmiy asarlar tilining oʻziga xos xususiyati.
5. Lingvokulturologiya tilshunoslik va madaniy bilimlar sohasi sifatida.
6. Madaniyatning fan sifatida rivojlanish tarixi.
7. Til va madaniyatning asosiy muammolari.
8. Dunyoning madaniy va lingvistik manzarasi.
9. Madaniy bogʻlanish tushunchasi.
10. Frazeologiyaning lugʻaviy-madaniy tomoni.
11. Madaniy hodisa sifatida ramz va stereotip
12. Matn madaniy va lingvistik maʼlumotlarning saqlovchisi sifatida.
13. Tilshunoslik shaxsiyati.
14. Erkak va ayol - jamiyatdagi tarjimonlar, madaniyat va tilda gender haqiqatlari.
15. Turli madaniyatlarning afsona, folklor va frazeologiyasida inson obrazi.
16. Turli madaniyatlarning lisoniy-madaniy makonida shaxsning anʼanaviy va zamonaviy qiyofasi.
17. Funktsionalizm va antroposentrizm fanlararo muammolarga ega boʻlgan fanlarning shakllanishi sharti sifatida;
18. Til va madaniyatning tilga oid boʻlmagan fanlar bilan aloqasi (etnografiya va etnologiya, etnopsixologiya, madaniy antropologiya, madaniyat falsafasi va sotsiologiyasi, tarixiy madaniyatshunoslik va boshqalar);
19. Til va madaniyatning oʻziga xosligi til bilimi (psixolingvistika, kognitiv tilshunoslik, etnolingvistika, lingvistik folklorshunoslik, sotsiologikologiya, mintaqaviyshunoslik va hk).
20. Soʻzning lingvistik va madaniy nazariyasiga asoslangan lingvokulturologik tadqiqotlar.
21. Diyaxronik jihatdagi madaniyat konstantalarini tavsiflash: muallifning konseptsiya, konstantalarni tushinishi; doimiy konseptsiya semantikasini tavsiflash metodologiyasi; madaniyatning doimiy tizimi;
22. Tilni mantiqiy tahlil qilish doirasida madaniy madaniy tushunchalarni tadqiq qilish.
23. Yoʻnalish doirasidagi tushunchani tushunish: qayta qurish texnikasi; konseptual maydonlar; tilning eng muhim madaniy tushunchalari.
24. Frazeologiyani lingvistik tahlili: frazeologiyani madaniy jihatdan tasvirlash tamoyillari va usullari;
25. Madaniy bogʻlanish tushunchasi; frazeologik lugʻatda taqdim etilgan frazeologiyani lingvistik tahlil natijalari (lugʻatning umumiy xususiyatlari, lugʻat yozuvining tuzilishi, misollar).

26. Tilshunoslik tuzilishi va matn funktsiyasi tarkibidagi predmetli matnlarni o'rganish.
27. "Pretsended matn" tushunchasi va u bilan bog'liq tushunchalar (misollar bilan): til shaxsiyatining tuzilishidagi presedentlarning roli, turli xil matnlarda (rasmiy va semantik o'zgartirish imkoniyatlarini ta'kidlashda) ularning xususiyatlarini;
28. Lingvistik va madaniy turlarni kognitiv modellashtirish.
29. Lingvistik va madaniy turni kognitiv modellashtirish usullari; ishlab chiqilgan texnikani qo'llash natijalari.
30. Tilshunoslik shaxsiyati madaniyatning namoyon bo'lishi va shakllanish darajasi sifatida.

Fan doirasida tavsiya qilinadigan asosiy manbalar:

1. Azizov O. Tilshunoslikka kirish.- Toshkent: O'qituvchi, 1996, 148-166 - betlar.
2. Abduazizov A.A. Tilshunoslikka kirish, I qism. Fonetika va fonologiya. Ma'ruza matni. – T.:Universitet, 1999. –72 b.
3. Abduazizov A.A. Tilshunoslikka kirish, II qism. Leksikologiya va semasiologiya. Grammatika. Ma'ruza matni. – T.:Universitet, 1999. –58 b.
4. Irisqulov M. Tilshunoslikka kirish.- Toshkent: O'qituvchi, 1992. 5. Mirtojiev M. O'zbek tili leksikologiyasi va leksikografiyasi. – T., 2000.
6. Mirtojiev M. O'zbek tili semasiologiyasi. – Toshkent: «Mumtoz so'z», 2010. – 288 b.
7. Sodiqov A, Abduazizov A., Irisqulov M. Tilshunoslikka kirish. Toshkent: O'qituvchi, 1981. 194-199 - betlar.
8. Воркачев, С.Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании / С.Г. Воркачев // Филол. науки. - 2001. - №1 . - С. 64-72.
9. Воробьев, В.В. Лингвокультурология: Теория и методы / В.В. Воробьев. - М.: РУДН, 2008. - 340 с.
10. Красных В.В. Этнопсихоллингвистика и лингвокультурология: курс лекций / В.В. Красных. - М.: ИТДГК «Гнозис», 2002. - 284 с.

Axborot manbalari

1. www.gov.uz – Правительственный портал Республики Узбекистан.
2. www.academy.uz (Академия Наук)
3. https://www.tspu.edu.ru/images/history_news
4. <http://phil.vlsu.ru/fileadmin>
5. <https://www.rsu.edu.ru/wp-content/uploads/>
6. <http://n.ziyouz.com/books/>
7. http://n.ziyouz.com/books/uzbek_adabiy_tili/Xolmanova

O'qituvchining kontakt ma'lumotlari

+99897 3440083 mumtozim@mail.ru

O'qituvchi bilan haftalik konsultatsiya vaqti

Chorshanba / Juma